

studije

Rudolf Brajčič

TRANSCENDENTALNI ODNOSI — TEMELJ PROŠIRENE METAFIZIKE

Najprije bih htio reći kako je došlo do ovog članka. Čini mi se da ću tako najbolje ograničiti temu najavljenju u naslovu, jasno pokazati njezinu svrhu i odrediti način njezine obradbe, a sve se to traži za svaki dobar uvod.

Ovih posljednjih godina čitali smo u člancima koji su nas upozoravali na ovu ili onu dogmatsku ili moralnu zabludu da danas posvuda vlada agnosticizam, tj. uvjerenje u nemoć razuma da se digne u nevidljivo, da je danas malo tko uvjeren u filozofske dokaze za Božju opstojnost i, uopće, da se filozofiji u klasičnom obliku sa skolastikom na čelu danas ne može poklanjati veća pažnja. U teologiji je stoga zavladao pozitivna metoda, ona se sva stisnula uz svoje izvore (Sveto pismo), a spekulativna dogma izgubila je riječ, dok se filozofija ovila velom šutnje. Možete prelistati mnogo časopisa koji se bave religioznim problemima i primijetiti ćete da su članci s filozofskog područja vrlo rijetki, a možda na njih uopće nećete ni naići.*

To je bio razlog da sam kroz dulje vrijeme posvetio više pažnje Kantovoj *Kritici čistoga uma*, koja se s pravom smatra kamenom temeljcem modernog agnosticizma.¹ Tu sam odmah opazio, pa i Kant sam izričito

1 O krizi skolastičke filozofije govori V. BAJSIČ, *Filozofija kao mjesto okupljanja* u *Bogoslovskoj smotri* 4 (1971) 351–362.

2 IMMANUEL KANT, *Kritik der reinen Vernunft*. Felix Meiner Verlag, Hamburg 1971. Nach der ersten und zweiten Original-Ausgabe neu herausgegeben von Raymund

napominje da temelj njegove kritike čistoga uma predstavljaju takozvani *sintetički sudovi a priori*. Kant ih je nazvao »glavnim transcendentalnim pitanjem« svoje filozofije. S njima stoji i pada sva njegova filozofija.¹ I upravo su ti sudovi predmet ispitivanja ove rasprave. Kako te sudove shvaća Kant, kako ih shvaćaju skolastici, kako ih treba shvatiti — to su pitanja koja će trebati ovdje obraditi. Toliko o predmetu i o raspodjeli ove rasprave.

Čitajući *Kritiku čistoga uma*, pokušavao sam slušati samoga Kanta, onako kako je on govorio i s filozofskim instrumentarijem kojim je on raspolagao u doba Leibnizove i Wolffove dekadentne skolastike, a zamećući s njim dijalog, nastojao sam se vladati kao skolastik kojega on svojim sintetičkim sudovima provocira i potiče na dublje opravdanje njegovih (skolastikovih) pozicija u odnosu prema metafizici, koju ti sudovi »ugrožavaju«. Tako se vladam i u ovoj raspravi. Moji termini i način njihove uporabe skolastički su. Time se ova rasprava na neki način prenosi u povijest. Tako se uvijek događa kad na neko pitanje, palo u prošlosti, po mišljenju pisca još uvijek nema adekvatnog odgovora. Toliko o metodi ove rasprave.

Rezultat *Kritike čistoga uma* bio je da mi s čistim umom »nikada ne možemo izaći izvan granica mogućeg iskustva«. Nauk o sintetičkim sudovima a priori Kanta je doveo do ograničenja metafizičkog vidokruga, na koji više ne bi spadao Bog, sloboda i besmrtnost. Ova bi rasprava, koja sintetičke sudove a priori drukčije tumači nego Kant, htjela biti skroman doprinos mogućnosti preuzimanja otetog prostora metafizike. Toliko o svrsi ove rasprave.

O postojanju sintetičkih sudova a priori

O sintetičkim sudovima a priori Kant govori odmah u uvodu u *Kritiku čistoga uma*.² Poslušajmo ga!

Schmidt. Prema prvom i drugom originalnom izdanju preveo je N. M. Popović Kantovo dic'o pod naslovom *Kritika čistoga uma*. Kultura, Beofrad 1970. U raspravi se shižim njemačkim izdanjem, obazirući se i na prijevod. U daljnjem tekstu: K. č. u. Stranice u zagradi odnose se na prijevod.

¹ Teško je shvatiti zašto H. BOŠKOVIĆ OP u knjizi *Problem spoznaje*,¹ (Zagreb 1931, izdanje »Duhovni život«) malo, gotovo ništa ne govori o tim sudovima. Ako je za Kanta nešto temeljno, onda treba kad se o njemu govori o tom temeljnom progovoriti.

Šteta je što skolastika u cjelini nije shvatila ozbiljnost problema sintetičkih sudova a priori, nego ih je uzela kao pseudoproblem. Time se odrekla produbljenijeg uvida u svoj vlastiti sustav.

² K. č. u., B XIX (22).

³ K. č. u., B 10—14 (44—47). Tekst koji ovdje donosim pod navodnim znakovima nalazi se redom na citiranim stranicama. Stoga više nećemo ovdje citirati gdje se nalaze pojedina navedena mjesta. Radi lakšeg shvaćanja, raz'omit ću tekst, koji je kod Kanta kontinuiran, na kraće odlomke.

»u svim sudovima, u kojima se zamišlja odnošaj subjekta prema predikatu (...)» taj je odnošaj moguć na dva načina. Ili predikat B pripada subjektu A kao nešto što je u ovom pojmu A (na prikriven način) sadržano; ili se B nalazi sasvim izvan pojma A, iako uistinu s njim stoji u vezi. U prvom slučaju nazivam sud analitičkim, u *drugome* sintetičkim.«

»Analitički sudovi (potvrdni) su, dakle, oni sudovi u kojima se veza predikata sa subjektom zamišlja na temelju istovjetnosti, a oni sudovi u kojima se ova veza zamišlja bez istovjetnosti treba da se zovu sintetičkim sudovima.«

»Analitički sudovi mogli bi se zvati i razjašnjujući sudovi, a sintetički proširujući, jer analitički sudovi predikatom ništa ne pridonose pojmu subjekta, nego ga razglobom samo dijele u njegove sastavne pojmove, koji su u njemu (iako nejasno) već bili zamišljeni. Naprotiv, sintetički sudovi pridaju pojmu subjekta predikat, koji u njemu nije bio zamišljen i koji se nikakvim razglabanjem ne bi mogao iz njega izvesti.«

»Da bih načinio jedan analitički sud, ne moram izaći iz svog pojma te mi za to nije, dakle, potrebno kakvo svjedočanstvo iskustva ... Jer prije nego što pristupim iskustvu, ja sve uvjete za svoj sud imam već u pojmu iz kojega na temelju načela protuslovlja mogu izvesti predikat i na taj način postati svjestan one nužnosti, koje mi iskustvo ne bi moglo dati.«

I sintetički sudovi a priori su nužni i ne temelje se na iskustvu. Stoga se Kant pita:

»*Ako treha da izađem izvan pojma A* da bih upoznao neki drugi B kao s njim spojen, što je ono na što se pri tom oslanjam i pomoću čega je sinteza moguća?... . Uzmimo zakon: Sve što biva ima svoj uzrok. Pojmom nečega što biva stvarno zamišljam biće, kojemu prethodi vrijeme itd., i iz toga se mogu izvesti analitički sudovi. Ali pojam uzroka *nalazi se posve izvan onoga pojma* i pokazuje nešto različito od onoga što biva, *te se, dakle*, nikako ne nalazi u ovoj posljednjoj predodžbi. Kako sad dolazim na to da općenito o onome što biva tvrdim nešto sasvim različito od njega i da pojam *uzroka* spoznam kao nešto što mu pripada i što mu, štoviše, *nužno* pripada, iako se *u njemu* ne sadrži. Što je ovdje ono *nepoznato X*, na koje se razum oslanja kad vjeruje da će izvan pojma A naći neki njemu tuđ predikat B za koji misli da je ipak s njim spojen. To ne može biti iskustvo, jer navedeno načelo uzročnosti *dodaje* ovu drugu predstavu prvoj ne samo s većom općenitošću nego što je može dati iskustvo, nego i sa izrazom nužnosti, dakle, potpuno a priori i iz samih pojmova.«

»Na takvim sintetičkim sudovima, to jest na proširujućim temeljnim postavkama počiva cijeli krajnji cilj našeg spekulativnog saznanja a priori, jer analitički temeljni stavovi vrlo su važni i nužni, ali samo da bi se došlo do one jasnoće pojmova koja je potrebna za sigurnu i opširnu sintezu, a ne za stvarno novu *tekovinu*.«-

Izloživši na teoretski način što su sintetički sudovi a priori, Kant ih dalje u istom uvodu ilustrira:

»Čovjek bi mogao na prvi pogled stvarno pomisliti da je stavak $7 + 5 = 12$ jedan čisti analitički stavak, koji po načelu protuslovlja slijedi iz zbroja 7 i 5. No ako se поближе promatra, dolazi se do toga da pojam zbroja od 7 i 5 ne sadrži u sebi ništa više doli ujedinjavanje (Vereinigung) oba broja u jedan jedini broj, pri čemu se apsolutno (ganz und gar nicht) ne misli na to koji je taj jedini broj, koji oba broja zajedno obuhvaća. Pojam dvanaest nije nikako već time zamišljen, što ja sebi jednostavno predstavljam ono ujedinjavanje broja sedam i broja pet, i ja bih mogao svoj pojam jednog takvog mogućeg zbroja razglabati koliko hoću, ipak u njemu neću naići na dvanaest... Ja sam zaista u pojmu zbroja $=7 + 5$ zamislio da bi trebalo 5 dodati broju 7, ali ne i to da ovaj zbroj iznosi 12.«⁷

Ako usporedimo jasnoću tog posljednjeg ulomka s jasnoćom prijašnjih tekstova, primjećujemo da u toj ilustraciji nema one jasnoće koja je vladala u teoretskom dijelu izlaganja. Inače je normalno obratno, da je čovjek nejasan dok teoretizira, a jasniji biva kad primjerima potvrđuje. Simptomatično!

Evo još jednog primjera sintetičkog suda a priori: »Isto tako nijedan temeljni stavak čiste geometrije nije analitičan. Da je između dvije točke ravna crta najkraća, to je jedan sintetičan stavak. Jer moj pojam p r a v c a ne sadrži ništa od veličine, nego je samo jedan kvalitet. Pojam najkraćega, dakle, potpuno pridolazi i nikakvom se analizom ne može Izvesti iz pojma ravne crte. .

Još će se jednom Kant navratiti na govor o tome kako je $7 + 5 = 12$ sintetički sud a priori. Ovaj put tumačeći aksiome datosti u opažanju:

»Da je $7 + 5 = 12$, to nije analitički stavak. Ja broj 12, naime, ne zamišljam ni u predodžbi 7, ni u predodžbi 5, ni u predodžbi njihova spajanja' (da broj 12 ja trebam zamisliti u njihovu zbroju [Addition], o tome se ovdje ne govori; jer se kod analitičkog stavka postavlja samo pitanje, da li ja zaista zamišljam predikat u predodžbi subjekta).«⁸

To je uglavnom sve što Kant govori u *Kritici čistoga uma* o sintetičkim sudovima a priori. Dovoljno je da se vidi što je htio, ali je dovoljno i da se i previdi što je u stvari kazao. To nam olakšava shvatiti zašto se skolastici dijele u dva reda kad se radi o mogućnosti sintetičkih sudova a priori.

⁷ K. č. u., B 15–16 (48–49).

⁸ K. č. u., B 16 (49).

⁹ *Zusammensetzung* prevodim sa *spajanjem*, a ne sa *spojem* kao Popović. Razlika nije velika, ali ipak u analizi može biti odlučna. *Zusammensetzung* doslovno znači *postavljanje zajedno* ili *sastavljanje*.

¹⁰ K. č. u., B 205 (171).

*Gledanje skolastika na Kantove
sintetičke sudove a priori*

Ne želimo ovdje davati iscrpan pregled skolastika koji o tome govore, nego samo navodimo jednog ili drugog kao primjer, da se vidi što se i kako se Kantu odgovara.

•fđri ne priznaju Kantove razlike između analitičkih i sintetičkih sudova ? . priori. Za njih su sudovi, koji su a priori, analitički. U svima se predikat na ovaj ili na onaj način nalazi u subjektu, iz kojeg se vještom analizom može izvesti.

Primjera radi navodimo *Caspara Ninka SJ*, bivšeg profesora filozofije u Sankt Georgenu u Frankfurtu na Majni." U svom komentaru o Kantovoj »Kristici čistoga uma« zna samo za analitičke sudove a priori i sintetičke a posteriori.'^ Poričući Kantovim sintetičkim sudovima a priori mogućnost, obrazlaže zašto su oni u stvari analitički ovako:

»Može biti jako lijepo da u jednom pojmu izričemo na izričit način (explicite) samo jedan dio nužnih odnosa predmeta, a druge prešutno (implicite) u nj zatvaramo (skupa s njim shvaćamo), koji se uz pomoć analize ukazuju na izričit način (explicite). Primjer za jednu takvu nužnu i proširujuću spoznaju stečenu putem analize jest izvođenje načela uzročnosti iz načela protuslovlja; usp. gore str. 45 sl.«'^

Temeljna je Ninkova postavka da se u Kantovim sintetičkim sudovima a priori predikat ipak nužno nalazi u samom pojmu subjekta kao takvom, ali na prešutan način. Na kakav prešutan način, o tome teoretski ništa ne govori, nego se poziva na konkretni slučaj načela uzročnosti, o kojem kanim napisati posebnu raspravu, pa se ovdje na tom nećemo zadržavati.

Evo kako Nink konkretno pokazuje analitičku narav Kantova sintetičkog stavka a priori $7 + 5 = 12$ i onog o maksimalnoj kratkoći ravne crte.

» $7 + 5 = 12$. Taj sud spoznajemo na slijedeći način. Ako čovjek zna što je broj 7, da je naime sastavak {Zm^{aimmenfassung}; Kant govori o *Zus^{ammensetzung}!* od 7 jedinica mjerenih s jedan i isto tako ako zna što je 5 i 12 i što je zbroj, sum.a i istovjetnost dvaju ili više bi'ojeva — tada vidi samim poređenjem sume $7 + 5$ s predikatom $= 12$, da je $7 + 5$ metafizički nužno $= 12$. Ne velimo da razglabanjem pojma i uspoređivanjem *dobivamo* nove pojmove, nego na taj način upoznajemo *odnošaj* analiziranih i uspoređenih pojmova.«'-'

»Da je ravna crta između dvije točke najkraća — to je analitički stavak, jer pojam pravca koji je dobiven matematičkom apstrakcijom u sebi sadrži oznaku *dužine* ili kvantitete (veličine). Biti ravna crta znači biti

1' C. NINK SJ, *Kommentar 7M Kanu Kritik der reinen Vernunft. Eine kritische Einführung in Kants Erkenntnistheorie. Frankfurt am Main 1930.*

12 C. NINK SJ, nav. dj., str. 91, 92.

C. NINK SJ, nav. dj., str. 91, 92.

»3 C. NINK SJ, nav. dj., str. 96.

neposredno (direktno) ravno izduženje između dvije točke; biti *neposredno* izduženje kaže: biti *najkraći*. Pojam pravca uistinu izriče jednu *kvalitetu*, ali kvalitetu jedne veličine (pravca).«"

Za takvu kritiku Kantovih sintetičkih apriornih sudova možemo reći da se odvija bez veze s Kantovim tumačenjem i shvaćanjem tih sudova. Kant izričito kaže, kako smo vidjeli, da u *zbroju 7 i 5* moramo zamisliti 12, ali da se u sintetičkim sudovima o tome ne radi. Nink pak misli da je s Kantom svršeno ako dokaže da se u *zbroju 7+5* nalazi 12. Nadalje, s obzirom na sud: pravac je najkraća crta između dvije točke, Kant tvrdi da se u tom sudu povezuju dva kategorijalno različita pojma: pojam iz kategorije biti (pravac, ukoliko je nešto) i pojam iz kategorije kvalitete (biti najkraći). Nink dokazuje da »pojam pravca uistinu izriče Jednu kvalitetu«, što je, kazano bez ikakvih ograda, apsurdno, jer bi pravac onda bio neka kvaliteta, a ne nešto što ima kvalitetu najkraćega.

Naš *Stjepan Zimmermann* (1884-1963.), profesor na Teološkom fakultetu u Zagrebu, piše deset godina prije Ninka knjigu u dva manja sveska pod naslovom *Kant i neoskolastika*.⁵ Prema naslovu pisac se identificira s neoskolastikom, a to Izbija i iz samog pisanja pa upoznavanje s Zimmermannom znači upoznavanje s neoskolastikom u odnosu prema Kantu, bar ukoliko ju je on razumio, a razumio ju je natprosječno dobro.

I on odbacuje Kantove sintetičke sudove a priori. I prema njemu su apriorni sudovi svi analitički:

»Po skolastičkoj nauci imadu se oni sudovi zvati analitički, kod kojih se snošaj između subjekta i predikata osniva na njihovu sadržaju tako, da analitičko isporođivanje subjekta i predikata zajamčuje njihovu *nužnu* pripadnost... Ne pita se dakle u definiciji analitičkih sudova za *postanak* predikata, već se hoće samo ustanoviti, da smo kadri iz (posredno ili neposredno) raščlanjenog snošaja između subjekta i predikata imati spoznajnu sigurnost o nužnoj njihovoj spojivosti ili nespojivosti. Sintetički sudovi jesu (po skolastičkoj filozofiji) oni, kod kojih predikat ne pripada nužno subjektu, pa zato i ne može puko isporođivanje ovih dvaju pojmova dostajati, da razum uvidi istinitost njihova spoja. Taj nenužni (asertorni) snošaj osniva se dakle na Iskustvu, a ne na razumnom isporođivanju .. .«⁶

Prema neoskolastici, dakle, svi su apriorni sudovi analitički, a Kant je »preusko shvatio analitičku djelatnost razuma«. »Prava analiza«, veli Zimmermann, »nastoji da u onim spoznajnim objektima, kod kojih smo proveli spojitbu sintetičkim putem, otkrije stanovite relacije. Analiza ide za tim da otkrije: da II Je relacija izrečena u sudu (odnosno da II je predikacija) osnovana na samim relativima Ili ne? Ako se nužnost relacije nalazi osnovana u terminima suda, onda je to

⁵ C. NINK SJ, na ist. mj.

⁵ S. ZIMMERMANN, *Kant i neoskolastika*, I. dio: *Sustavno kritički*, Zagreb 1920. II. dio: *Studije*, Zagreb 1921. Raspravljajući o sintetičkim sudovima a priori nalazi se u I. dijelu.

⁶ S. ZIMMERMANN, nav. dj., I, 24.

očito analitički sud. Sintetičan pako sud imamo onda, ako se razlog predikacije imade tražiti u iskustvenom opažanju.«"

Eto, svi su apriorni sudovi analitički, jer su na temelju analize subjekta i predikata. Simpatična je Zimmermanova izjava da analiza ide za tim da otkrije da li je predikacija u sudu osnovana na samim relativima, tj. subjektu i predikatu. Ne kaže da analiza ide za tim da predikat *izvede* iz subjekta. Nažalost, ništa izričito ne spominje kako se analizom otkriva *osnovanost predikacije*. On, doduše, zna za posrednu i neposrednu analizu. Posredna je ona kojom se iz pojma izvodi njegova vlastitost ili nešto što egzistivno (exigitive) na nj pripada.* No s tim nije ništa promijenjeno, jer je i posredna analiza opet izvođenje iz pojma, a ne nešto drugo: iz pojma se izvodi (ex conceptu *consequitur*) i vlastitost i egzistivni predikat.

Kako Zimmermann vrednuje konkretne Kantove primjere sintetičkih sudova a priori?

»Navedeni Kantovi primjeri«, piše on, »ne dokazuju što bi trebali dokazati da znanstveni sudovi nijesu analitički, već sintetički a priori. U pojmu $7 + 5$ izražena je spojitba brojeva, veli Kant. Ali pitamo: zar koja god spojitba? Ne može biti koja god, kad je određuju stalni brojevi 7 i 5 . Ako su sastavni dijelovi subjekta (7 i 5) identični sa čitavom svotom, što ju ovi dijelovi sastavljaju (12), tada je dostatno aplicirati načelo protuslovlja, da uzmognemo nužnom spojitbom izreći cijelu svotu (12) kao predikat o sastavnim dijelovima (7 i 5) te cijele svote. Pojam subjekta kazuje nam, dakle, da istu jedinicu moramo uzeti sedam, a onda pet puta, a tko to učini, taj je tu jedinicu uzeo dvanaest puta ili drugim riječima: snošaj jedinica sadržanih u predikatu istovjetan je sa snošajem jedinica sadržanih u pojmu subjekta.«"

Što da kažemo na to? Ovdje je situacija drukčija nego kod Ninka. Zimmermann razlaže stvar u dijalogu s Kantom. No upravo nam to dijalogiziranje i pokazuje u čemu je slabost Zimmermannova razlaganja. Kant kaže: U pojmu $7 + 5$ izražena je *spojidha* brojeva. Zimmermann veli: Tko istu jedinicu uzme sedam, a onda pet puta, taj tu jedinicu *uzme* dvanaest puta. To nije isto. Kant misli na spojidbu *formaliter*, a Zimmermann misli na spojidbu *terminative*. O tome ćemo poslije više govoriti.

»Drugi Kantov primjer« — veli Zimmermann — »također nije ispravan. Nipošto naime ne stoji da pojam pravca (ravne crte) označuje kakvoću. Ako se kaže da je ravna crta između dvije točke najkraća, tada u tom sudu i subjekt i predikat Izriču kolikoću, a ne kakvoću. Crta među krajnim točkama znači neku stalnu omeđenu ili ograničenu veličinu, kojoj pripada kao specifični razlićak (differentia): veća ili manja, duža ili kraća veHčina. Ali, pita se: da li pojam 'ravna crta' (ukoliko je ravna) Izriče kvantitativnu oznaku. U ravnoj crti stoje sve one točke, koje se nalaze između određenih dviju krajnjih točaka, međusobno i prema krajnim svojim točka-

" S. ZIMMERMANN, nav. dj., I, 27.

18 S. ZIMMERMANN, nav. dj., I, 24.

* S. ZIMMERMANN, nav. dj., I, 27—28

ma samo u jednom kvantitativnom snošaju. Kriva se pako crta razlikuje od ravne u toliko, što su sve u njoj sadržane točke međusobno u drugom kvantitativnom snošaju, nego što se nalaze u snošaju s krajnim svojim točkama.

Razlika između ravne i krive crte osniva se dakle na kvantitativnim snošajima njihovih točaka. Prema tome i pojam 'ravna crta', ukoliko je ravna, ne izriče nikoje druge već samo kvantitativnu oznaku, i to u poredbi s drugom kvantitativnom veličinom (krive crte). U samom subjektu (= ravna crta) sadržan je dakle poredbeni snošaj kvantitativne veličine, što je izriče predikat ('najkraća'); i prema tome je navedeni sud analitičan, a ne sintetičan.«[^] Zimmermann za ovo tumačenje navodi Tiedemanna (1794), Baumanna, Willmanna (1897), Lotzea, Merciera, Ulricia, Geysera, Sigwarta, Bergmanna.

To je i opet drukčiji govor nego što je Ninkov. Nink kaže: Pojam pravca izriče jednu kvalitetu (biti »najkraća«). Zimmermann pak veli: U samom pojmu pravca sadržan je poredbeni snošaj kvantitativne veličine (biti »najkraća«). To je kazano malo drukčije. No to nas prisiljava da se upitamo: kako u subjektu, koji nije *čisti* snošaj, može uopće biti sadržan jedan snošaj ili kako u jednom *apsolutnom* pojmu (ravna crta) može biti sadržan *relativan* pojam (»najkraća«)? Time ne želim reći da s Zimmermannovim tumačenjem nismo na putu k dobrom rješenju, nego samo to da nismo još u posjedu potpunog rješenja, a pogotovo ne u posjedu jasnog rješenja. Čovjek dobiva dojam kao da tu skolastici nisu dovoljno svjesni što zapravo govore.^{^^}

Nasuprot njima javljaju se drugi, koji se s Kantom slažu i njegovim sintetičkim apriornim sudovima niječu analitičku narav. Jedan od takvih, i to glavni, jest *Joseph Maréchal SJ.*^{~^} On u ime Kanta i u duhu Kanta odbacuje sva nastojanja koja su poslije Kanta išla za tim da dokažu da je sud $7 + 5 = 12$ analitičke naravi i misli da Kant svim skolastičkim prigovorima protiv sintetičke naravi toga suda može odgovoriti.

Zanimljivo je spomenuti da Maréchal pritom ne pokazuje pravo shvaćanje Kantove misli o sudu $7 + 5 = 12$. On veli: »Kant misli da se naranavan i neposredan smisao suda $7 + 5 = 12$ sastoji baš u tome da se izrazi *formalni učinak* operacije, o kojoj ćemo odmah govoriti. I doista, što želim konačno reći pišući aritmetički simbol: $7 + 5$? Time razumijem ovo: izvršiti sjedinjenje homogene grupe od 7 jedinica s homogenom grupom od 5 jedinica.«[^] Tako Kanta shvaća i Zimmermann, kako smo prije naveli, ali smo vidjeli da tako ne misli Kant. Za nj je $7 + 5$ čisto spajanje dvaju

S. ZIMMERMANN, nav. dj., I, 28.

S. ZIMMERMANN, nav. dj., I, 28, bilješka 23.

^{^^} Za to je tipičan dijalog između Laminnea i Zimmermanna u ZIMMERMANN, *Kant i neoskolastika*, II. dio, str. 70–71.

^{2'} Profesor u isusovačkom skolastikatu u Louvainu. Napisao je *Le point de départ de la métaphysique*. Cahier I–V. O sintetičkim sudovima a priori piše u Cahier III, *La Critique de Kant*, Paris 1944, str. 93–107.

^{2<} J. MARECHAL, nav. dj., III, 94.

brojeva (Vereinigung, Zusammensetzung) i ništa više. U subjektu $7 + 5$ ne skriva se nikakav obzir prema *formalnom* učinku toga spajanja, prema broju 12.

No za našu raspravu nije važno da li je Maréchal pogodio Kantovu misao o sintetičkim sudovima a priori, nego je važno to da ni on, kao ni Kant, ne misli da se skolastičkom (dogmatskom) analizom može utvrditi analitička narav sintetičkih sudova a priori.

Danas isto misli npr. *Dietrich von Hildebrand* (s ovim ga ipak ne želimo ubrojiti među skolastike). On smatra da Kantu pripada slava što je prvi otkrio razliku između analitičkih tautoloških i sintetičkih netautoloških apriornih sudova. Stavak » $7 + 5 = 12$ « nije tautologija, jer se ni u pojmu 7 ni u pojmu 5 izričito ne nalazi odnošaj prema stvarnom sadržaju, koji stavak izražuje. U analitičkom sudu predikat je izričito sadržan u subjektu i iz samog se subjekta daje »izvesti«. Naprotiv, u apriornim sintetičkim sudovima predikat je u poredbi s pojmom subjekta nešto posve novo. Do njega se dolazi *kontempliranjem* biti bića, koje izriče pojam subjekta. Među tim dvjema vrstama sudova stoji nepremostiv jaz. U sintetičkom apriornom sudu ne mogu ostati unutar imanentnog okvira suda, nego moram nadići čistu logičnu pravilnost, da iz bića zahvatim nešto od njegove plodne punine. Da ima takvih sudova, opće je dobro svih velikih filozofa, ali nema jedinstva u pogledu tumačenja njihove mogućnosti.^^

Prema D. v. Hildebrandu apriorni sintetički sudovi su stvarnost. U njima treba kontemplacijom bića izražena subjektom transcendirati logiku, da bi se došlo do potpuno novog pojma predikata iz blagoslovljene plodnosti subjekta. To je dvostruka ispovijest: ispovijest o opstojnosti tih sudova i ispovijest o nemoći da se oni logično »razmrse«.

/ . B. Lütz SJ, profesor filozofije u Pullachu (kod Miinchena, a sada u Miinchenu, kamo je premješten Filozofski fakultet) prihvaća razliku između analitičkih i sintetičkih sudova a priori. »Sintetički sud a priori subjektu pridijeva predikat koji je sa subjektom povezan nužnim vezom pa se stoga u njemu pomišlja na virtualan implicitan način ... Subjekt, dakle, ne sadrži predikata formalno (non secundum ipsam formam suam), nego samo virtualno, iz čega sam rezultira ... Budući da je za nužnu vezu predikata sa subjektom ovdje dovoljno pogledati same termine, ne traži se osvrt na iskustvo. Evo primjera u načelu uzročnosti: kontingentno biće traži uzrok. Jasno je da takav sud proširuje znanje. Stoga se on bitno razlikuje od analitičkog suda.«^

Lötz opisuje i genezu sintetičkih sudova a priori, ali o tome ćemo kasnije. Ovdje samo naglašujemo da se spoznatljivost nužnosti pripadništva

2= D. V. HILDEBRAND, *Gesammelte Werke I. Was ist Philosophie* Habel-Kohlhammer, Regensburg—Stuttgart 1976, str. 79—82.

2« J. B. LÖTZ SJ, *Ontologia*, Herder 1963, str. 21—22, 74, 170, 173. Usp. *Metaphysica operationis hv.manac*, Roma 1958, str. 125—133.

predikata subjektu spoznaje samim *pogledom* na termine. Slično govori i Hildebrand. E. Coreth, pozivajući se na /. de Vriesa i J. B. Lotza, tvrdi da je neoskolastika sa zakašnjenjem, doduše, ali ipak gotovo općenito prihvatila da se uvid u sintetičke sudove a priori vrši umnim uvidom u opće i nužne bitne odnošaje (subjekta i predikata, m. pr.).[^] De Vries taj uvid u opće i nužne bitne odnošaje naziva »jednostavnim uspoređivanjem termina (subjekta i predikata)«. Po tom uspoređivanju mu je jasno da predikat, iako se ne nalazi u pojmu subjekta nego je nešto nadodatno subjektu, ipak nužno iz subjekta proizlazi {consequitur}.^{^^}

S takvim *različitim* stavovima skolastika prema Kantovim sintetičkim apriornim sudovima, na kojima Kant temelji svoj agnosticizam, teško je biti zadovoljan. Čovjek se na kraju ipak pita: kakvi su, dakle, ti sudovi, analitički ili sintetički? Istina, neoskolastici se danas možda više priklanjaju priznanju sinteze a priori. No pri tom nas muči pitanje: kako prepoznamo da predikat, koji sadrži više od subjekta, pripada subjektu? Kontemplacijom subjekta i predikata, njihovih bitnih odnošaja. Taj odgovor može zvučiti lijepo, ali, čini se da nije dovoljno uvjerljiv.

Definicija sintetičkih sudova a priori

Kad se saberu na okup sve Kantove općenite izjave o sintetičkim apriornim sudovima, tada dobijemo ove četiri postavke:

1. U sintetičkim sudovima a priori predikat nije zamišljen u pojmu subjekta.
2. Sintetički sudovi nisu analitički, nego nastaju na temelju sinteze, za čije postizavanje moram izići iz pojma subjekta.
3. Sintetički su sudovi oni u kojima se veza AB zamišlja bez istovjetnosti.
4. Sintetički sudovi proširuju naše znanje.

Ako se bolje zagledamo u te četiri postavke, vidimo da Kant prvom od njih zapravo samo konstatira jednu činjenicu i ništa više. U drugoj izjavljuje kako sintetički apriorni sudovi nastaju, u trećoj pokazuje kako se odnose na istovjetnost AB, a u četvrtoj donosi njihov učinak.

Nigdje nema definicije tih sudova. Što su sintetički apriorni sudovi? Mi bismo htjeli znati najprije njihovu definiciju. Uspijemo li točno odgovoriti što su sintetički sudovi a priori, neće nam biti teško pri svjetlu njihove naravi pokazati i zašto u njima nema predikata u subjektu i kako ga nema, i zašto su ti sudovi sintetički, i zašto u njima nema istovjetnosti i kako je nema, i zašto proširuju naše znanje, dapače i koliko ga proširuju.

E. CORETH SJ, *Metaphysik. Eine methodisch-systematische Grundlegung*, Tyrolia Verlag, Innsbruck 1961, str. 65—66.
J. de VRIES SJ, *Critica*, Herder 1963, str. 56—62.

što su, dakle, sintetički sudovi a priori?

Jednu razliku među apriornim sudovima Kant nije opazio. Nigdje je ne spominje. A upravo ona omogućuje da se pravo kaže što su sintetički sudovi.

Jedni su, naime apriorni sudovi *apsolutni*, a drugi su *transcendentalni relativni*.

Apsolutni apriorni sudovi nisu ništa drugo nego iskaz o *apsolutnom* sadržaju pojma. Takvi su svi analitički sudovi u Kantovu smislu. To su, dakle, oni sudovi koji predikatom ništa ne pridonose pojmu subjekta. U pojmu subjekta takvih sudova imamo već sve uvjete da iz njega uzmognemo na temelju načela protuslovlja Izvesti predikat. Radi se, naime, samo o tome da se apsolutni sadržaj pojma subjekta podvrgne analizi na rastavne dijelove.

Transcendentalni relativni apriorni sudovi su Iskaz o transcendentalnim odnosima, to jest iskaz o *odnošaju* apsolutnog subjekta prema nečem drugom na temelju subjektova apsolutnog ontičkog sadržaja.

Kad se to primijeni na konkretne Kantove sintetičke sudove a priori, ti sudovi Izgledaju ovako:

1. Biće (ens) je istinito (verum) = Biće (ens) kao apsolutni subjekt Ima odnošaj istinitosti (veritatis) prema Intelektu na temelju svog apsolutnog ontičkog sadržaja, to jest time što je biće (ens).

2. $7 + 5 = 12$ znači: 7 i 5 kao apsolutni subjekti spajanja (koji se spajaju) imaju odnošaj adekvatnih dijelova prema 12 *kao cjelini* na temelju *spajanja* svih apsolutnih vrijednosti, to jest time što se *spaja* 7 I 5.

3. Pravac je *najkraća* crta između dvije točke, znači: pravac kao apsolutni subjekt ima odnošaj najkraće duljine prema krivim crtama između istih točaka na temelju svog apsolutnog sadržaja, to jest time što je pravac.

Sad se obratimo Kantu, njegovu nauku o sintetičkim sudovima pod gore 4 sabrane točke I provjerimo svoju definiciju!

Kant ima pravo

Pod br. 1 naveli smo ovu Kantovu misao: u sintetičkim sudovima a priori predikat nije zamišljen u apsolutnom pojmu subjekta.

To Kantu valja priznati I u pojedinim njegovim primjerima potvrditi. Prema njemu subjekt suda $7 + 5 = 12$ je »ujedinjavanje (Vereinigung) oba broja«, pri čemu se uopće ne misli koji broj daju. Kant kaže da broja 12 nema »ni u predodžbi 7, ni u predodžbi 5, ni u predodžbi njihova spajanja (Zusammensetzung)«.

U ispravnost Kantova govora možemo se lako uvjeriti ako sebi postavimo pitanje: $7 + 5 =$ što je to? $17 - 5 =$ što je to? Kakav će biti

naš odgovor? Za prvi ćemo slučaj odgovoriti: to je *zbrajanje 7 5* i, a za drugi: to je *odbijanje 5 od 7*. I s tim smo odgovorom sigurno zadovoljni, premda nismo ni pomislili na 12 i na 2. No s ispravnim odgovorom na pitanje što je nešto dobivamo pojmovni sadržaj onoga što pitamo. Prema tome sadržaj pojma subjekta $7 + 5$ je *zbrajanje 7 s 5*, pri čemu se ne pomišlja na 12. Upravo onako kako kaže Kant.

O tome se možemo uvjeriti i na drugi način. Zbrajanje $7 + 5$, a to je prema Kantu subjekt suda o kojem radimo, nije 12. Bit će 12 kad se 7 i 5 zbroje. Najviše se može reći: zbrajanje 7 i 5 je 12 in fieri, ali ne in factio esse, kako kažu skolastici. Prema tome, broja 12 nema u subjektu $7 + 5$, gledanom u njegovoj apsolutnosti. Taj pojam gledan u svojoj apsolutnosti jest *zbrajanje*, operacija zbrajanja 7 s 5.

Ima i treći način da uočimo to isto. Subjekt $7 + 5$ dopušta dva pitanja, ali posve različita, koja proizlaze iz različitih kategorija. Prvo pitanje i odgovor: $7 + 5$ — *sto je to?* — *zbrajanje 7 s 5*. Drugo pitanje i odgovor: $7 + 5$ *koliko je to?* — 12. Za nas bi na prvi mah bilo poželjno drugo pitanje i drugi odgovor, ali Kant veli da se ovdje, gdje se ide za ustanovljenjem da li je diskutabilni sud ($7 + 5 = 12$) analitičan (apsolutan) ili sintetičan, tj. transcendentalno relativan, ne radi o tome koliko je $7 + 5$, da se ne radi o zbroju (sumi, Additlon) 7 i 5 i da je jasno da je ta suma 12, nego da se radi o tome da li je pojam kolikoće ili sume 12 u pojmu »zbrajanje 7 s 5«, gledanu u apsolutnosti njegova sadržaja i odgovara da nije. Zbrajanje $7 s 5 =$ zbrajanje 7 s 5. O kolikoći tu nema ni primisli. Stoga može zaključiti da diskutabilni sud nije analitičan, a mi s njime možemo zaključiti da diskutabilni sud nije apriorni *apsolutni* sud, u kojem bi predikat (12) iskazao apsolutni sadržaj subjekta.

Još s većom lakoćom može Kant pokazati da predikat »najkraća crta« ne pripada k apsolutnom pojmu pravca. Na apsolutni pojam pravca spada da sve točke pravca budu u jednakom međusobnom odnosu s početnom i završnom točkom pravca. Drugo je pitanje *”sto je pravac*, a drugo opet *kako se pravac odnosi prema krivim crtama*. S odgovorom na prvo pitanje neću nikad odgovoriti na drugo pitanje. I opet: ovdje se ne radi o tome kako su ta dva pitanja u vezi, nego o tome, i samo o tome, kad je riječ o analitičnosti suda, da li je relativni pojam »najkraće crte« sadržan u apsolutnom pojmu »pravca«. A to sigurno nije jer je apsurdno da bi se apsolutno moglo formalno poistovjetiti s relativnim, pa možemo zaključiti da ni taj sud nije analitičan ili apsolutan, nego sintetičan ili transcendentalno relativan.

Da se u sintetičkim apriornim ili transcendentalnim relativnim sudovima apsolutni pojmovni sadržaj subjekta može zamisliti a da se pri tom ne misli na predikat, uvjerava nas i *Toma Akvinski*. On postavlja tezu da se istinito može obrtati s bićem: *Verum et ens convertuntur*. Ispravno je reći: Biće je istinito (verum). Eto sintetičkog ili transcendentalno relativnog suda a priori!

Ali pri tom je podignuta poteškoća:

»Ako je jedno prije od drugoga, ne mogu se među sobom obrtati (converti). No čini se da je istinito prije bića (u našoj pameti), jer se biće ne može drukčije zamisliti doli da je pod pojmom Istinitog.«²

Toma odgovara: »Kad se kaže da se biće ne može spoznati bez pojma istinitoga . . ., to se može razumjeti tako da se biće ne može shvatiti (apprehendi) a da se ujedno ne shvati pojam istinitog, *što je krivo*.« I dalje na istom mjestu: »Može se shvatiti biće (ens) tako da se ne shvati njegova shvatljivost, istinitost (intelligibilitas).«³ Pojam bića, dakle, ne uključuje pojam istinitog.

Kant ima i drugi put pravo

U sintetičkim sudovima a priori predikat nije sadržan u subjektu. Kako mi znamo da mu pripada i da mu pripada *nužno*? — pita se Kant. Na to pitanje daje ovaj odgovor:

»U analitičkom sudu ostajem kod datog pojma, da bih o njemu nešto utvrdio . . . Međutim, u sintetičkim sudovima treba da Izidem iz datog pojma, da bih u odnosu s njim promatrao nešto što je sasvim drukčije od onoga što se u njemu zamišljalo; prema tome, taj odnos nipošto nije ni odnos identiteta ni odnos proturječja, te se pri tome na sudu samom po sebi ne može da uvidi ni njegova Istina ni njegova zabluda.

Pretpostavimo, dakle: da mora da se izađe iz Jednog datog pojma da bi se on sintetički usporedio s nekim drugim pojmom, onda je potrebno nešto treće, u čemu jedino može postati sinteza ta dva pojma. Pa što je sad to treće kao medij svih sintetičkih sudova? To može biti samo jedan spoj u kojem se nalaze sve naše predodžbe, naime unutrašnje (usebno) osjećanje (Sinn) i njegova forma a priori, vrijeme. Sinteza predodžaba osniva se na mašti, a njihovo sintetičko jedinstvo (koje je potrebno za sud) na jedinstvu apercepcije. Tu će se, dakle, trebati tražiti mogućnost sintetičkih sudova.«⁴

Kako, dakle, znamo da u sintetičkim sudovima a priori predikat pripada subjektu?

Iz subjekta ne, pa treba da *izdemo* iz datog pojma da bismo u odnosu s njim promatrali predikat (»nešto što Je sasvim drukčije od onoga što se u subjektu zamišljalo«), kaže Kant. Potrebno je, prema njemu, nešto *treće*, po čemu jedino može doći do sinteze subjekta i predikata.

Taj temeljni metodički Kantov korak u traženju naravi sintetičkih apriornih sudova moramo ne samo odobriti nego upravo pozdraviti. Kao da je pred očima imao sliku transcendentalnog odnošaja, u kojemu imamo *tri stvari*: subjekt odnošaja, *sam* odnošaj I *treću* stvar, na koju se subjekt

² S. THOMAS, *Summa th.* I, q. 16, a. 3, ad 3.

³ S. THOMAS, *Summa th.* I, q. 16, a. 3, ad 3.

⁴ K. č. u., B 194 (163).

odnosi, ili termin odnošaja. Da jedan apsolutni subjekt ima neki odnošaj izražen predikatom, ne možemo nikako doznati iz samog apsolutnog sadržaja subjekta, nego subjekt skupa s njegovim apsolutnim sadržajem moramo promatrati u odnosu na nešto *treće*, a to treće je termin (predmet) odnošaja. I tu, pri spoju subjekta i termina odnošaja, zrcali se predikat kao subjektov odnošaj prema terminu.

Na primjerima to izgleda ovako:

U sintetičkom sudu *biće je istinito* (verum) predikat »istinito« ne *saznajem* iz apsolutnog ontičkog sadržaja subjekta (biće), nego ako taj subjekt s njegovim ontičkim sadržajem promatram s obzirom na *razum* (treće!), otkrivam da se biće očituje shvatljivim od razuma (intelligibile), a upravo to o njemu želim reći kad kažem: biće je istinito (ens est verum).

Razumijmo to: dok subjekt (*»biće«*) promatram u njegovu apsolutnom sadržaju *bez obzira na razum*, nikako ne mogu u taj pogled na apsolutnost, u taj apsolutni vid uključiti odnošaj istinitosti, jer subjekt baš promatram *bez odnosa na razum*. Apsolutni pojam ne može u sebi uključivati relativni pojam. Relativni pojam (*»istinitosti«*), koji prediciрам o subjektu, dobivam drugim putem. Kojim? Promatranjem apsolutnog subjekta s nečim *trećim*, na što predikat kao izraženi odnošaj između subjekta i *tog trećeg* bez sumnje promatrača upućuje.

Iz toga vidimo da bitnu stvarnost subjekta ne možemo iscrpiti jednim pojmom, nego s dva: jednim apsolutnim i drugim relativnim. I tu se temelje apriorni sintetički sudovi. Taj relativni pojam nije samo drugi (apsolutni) vid o subjektu, koji smo već iskazali nekim apsolutnim pojmom, nego je nešto *novi* (Kant veli: nešto posve novo), *novi* pojam, koji izražuje *novu* stvarnost subjekta, koja nije bila izražena apsolutnim poimanjem. Zato ih je Kant vrlo zgodno nazvao sintetičkim. Dakako, ta se novost sastoji u nečem relativnom, a ne apsolutnom.

No iako relativni pojam izražuje *novu* stvarnost subjekta, ipak ne čini to bez veze s njegovom apsolutnom stvarnošću, jer je u transcendentnim odnošajima upravo apsolutna stvarnost subjekta *temelj* tih odnošaja.

Evo kako to izgleda na Kantovim primjerima!

U sintetičkom sudu $7 + 5 = 12$ predikat 12 ne *saznajem* iz apsolutnog ontičkog sadržaja subjekta (*»ujedinjavanje — Verelnigung — 7 s 5«*), nego ako taj subjekt (*»ujedinjavanje 7 s 5«*) promatram s obzirom na *termin*, na konac ujedinjavanja, na ujedinjavanje in facta esse (ono treće), otkrivam da se ujedinjavanje 7 s 5 očituje kao cjelina 12, ili da 7 i 5 koji se spajaju imaju odnošaj adekvatnih dijelova prema 12 kao *cjelini*, i to na temelju onoga što su.

U sintetičkom sudu *pravac je najkraća crta između dvije točke* predikat »najkraća crta« ne *saznajem* iz apsolutnog ontičkog sadržaja subjekta (pravac), nego ako taj subjekt skupa s njegovim ontičkim sadržajem promatram s obzirom na krive crte između te iste dvije točke (treće!), otkri-

vam da se pravac očituje najliraćom crtom među njima, i to upravo ukoliko Je pravac.

No ne znači li to ono što Kant nije htio? On nije htio dopustiti da bi u subjektu $7 + 5$ bilo ikakve primisli na sumu, na termin ujedinjavanja 7 s 5 , na kolikoću, na Addition, a mi, eto, zahtijevamo da se na takvo što mora misliti kao na ono »treće«.

Istina je da Kant nije htio u »ujedinjavanju 7 s 5 « ništa drugo vidjeti nego ujedinjavanje. Ni mi ne želimo u njemu ništa drugo vidjeti pod vidom *apsolutnog* sadržaja. No time nije isključeno da upravo u tom apsolutnom sadržaju vidimo i temelj jednog odnošaja koji nam očituje odnosni termin (ono »treće«).

Ako se, međutim, ustraje na tome da je u sintetičkim sudovima ne samo apsolutni subjekt nego i ukoliko je apsolutan (tako je subjekt u analitičkim sudovima!), tada su sintetički sudovi neistiniti. Jamačno, *ujedinjavanje* 7 s 5 kao takvo u svojoj apsolutnosti nije 12 , niti će to ikada biti. Kako onda možemo pisati $7 + 5$ jest 12 ? Da ti sudovi budu istiniti, primorani smo *apsolutni* subjekt u sintetičkim sudovima shvatiti ukoliko se *svojim apsolutnim* sadržajem na nešto odnosi.

Međutim, Kant veli da sintetički sudovi nisu na temelju istovjetnosti pa, prema tome, otpada navedeni razlog.

Mogli bismo odgovoriti da je kopula »jest« i od njega priznata znakom istovjetnosti, ali mi ćemo u slijedećem podnaslovu vidjeti bolje što je s tom istovjetnošću u sintetičkim sudovima a priori.

Iznenaduje da je sv. Toma u svoje vrijeme već uočio problem sintetičkih sudova a priori i riješio ih stvarno kao i mi, premda to nije formalno tako izrekao.

Za nj se postavljao problem: kako se o biću može nužno tvrditi istinito (verum) ako biće u svom pojmu ne sadrži istinito (verum), a k tome izgleda da Je istinito u našoj misli prije nego biće. To se može učiniti zato jer istinito (verum), iako nije sadržano u pojmu bića, ipak taj pojam dohvaća (assequitur). Mi bismo rekli: kao što odnošaj dohvaća svoj subjekt na temelju samog subjekta.

Sv. Toma je, naime, na onom istom mjestu i onom istom zgodom kad je kazao da pojam bića (ens) ne uključuje pojam istinitog (verum), također rekao: »Kad se kaže da se biće ne može spoznati bez pojma istinitog..., to se može razumjeti tako da se biće ne saznaje, a da pojam istinitog ne bi postigao (assequatur) pojma bića. U tom smislu govor je istinit.«[^]

Prema sv. Tomi, dakle, predikat (istinito) nije, doduše, u subjektu, ali ga postizava snagom pojma subjekta. Kako? Uspoređivanjem subjekta s onim trećim, ovdje s razumom, kao što to Toma čini u korpusu citiranog članka.

S. THOMAS, *Summa th.* I, q. 16, a. 3, ad 3. Tipična je tu njegova izreka: Non potest intelligi ens, quin ens sit intelligibile ... I druga: Iako se ens može shvatiti bez verum, sed verum non potest apprehendi, nisi apprehendatur ratio entis, quia ens cadit in rationem veri. Ova posljednja izjava upućuje da sagledavanje istinitosti u sintetičkim sudovima u stvari *počinje* od predikata, a ne od subjekta.

Na osnovi toga sintetičke sudove a priori mogli bismo prema sv. Tomi nazvati *asekutivnim* sudovima, u kojima se predikat ne nalazi u subjektu, ali ga dohvaća snagom istoga subjekta.

Čini mi se da je dobro za samu stvar ako primijetim da se uz Tomin izraz »nisi ratio veri assequatur apprehensionem entis« u gornjem tekstu, u izdanju Summae koju citiram, u zagradama nalazi izraz (al. *consequatur*). Bit će bez sumnje u još kojem izdanju tako. Međutim, kritičko izdanje Leona XIII. Ima samo *assequatur*. Možda se iz nekritičkih Izdanja u neoskolastiku uvelo da vlastitosti bića (unum, bonum, verum) slijede iz pojma bića, consequuntur ens ili sequuntur ex ente. A to nije jednako onome što Toma kaže. Stoga se ne čudimo da je neoskolastici narav sintetičkih sudova ostala nejasna, pa čak i onima koji ih priznaju sintetičkima." Za njih vlastitosti bića proizlaze Iz bića, a za Tomu biće dohvaća pojam vlastitosti.

Vidjeli smo kako Kant za spoznavanje nužne pripadnosti predikata subjektu u sintetičkim sudovima a priori traži nešto »treće« kao medij. Taj medij treba, veli on, da omogući da Izademo iz danog pojma, da bismo u odnosu s njim promatrali nešto što je sasvim drukčije od onoga što smo u njemu zamišljali.

Prema nama taj je medium onaj »treći« element transcendentalnog odnošaja. A što je prema Kantu?

Prema Kantu to »treće« je »sinteza mašte i njeno nužno jedinstvo u jednoj transcendentalnoj apercepciji«. Prema njemu, dakle, to »treće« je jedna subjektivna složena operacija. Time Kant napušta vezu sa subjektom. Kad se poslije bude htio vratiti da s maštom I apercepcijom uhvati vezu sa subjektom, vidjet ćemo bezizglednost njegova pokušaja. Ali o tome malo kasnije.

S raskršća sintetičkih sudova, koji signaliziraju ono »treće«, Kant je krenuo u svoju nutrinu, umjesto u pravcu trećeg elementa transcendentalnog odnošaja. Sve što je na putu u svoju nutrinu skovao I podigao treba smatrati *subjektivnim* transcendentalnim zdanjima. I ne treba pisati knjige o tim misaonim zdanjima, tražeći im Imanentna protuslovlja, da se protiv Kanta dokaže objektivnost naše spoznaje. Ta se objektivnost protiv

^ Na primjer, J. de VRIES sioveri ovako: »Vlastitost kao vlastitost najprije se upoznaje u *sudu* nekom po *sch*i spoznatljivo (per se noto), koji biva jednostavnom usporedbom 'termina', sc', *subiecti* ('speciei' vel generalius: conceptus quidditatis!) et *praedicati* (propriū). In hac enim comparatione intellectui evidens fit praedicatum illud, quamquam in conceptu subiecti non continetur, tamen necessario ex quidditate subiecti *consequi*.« Ovo posljednje doista zvuči misteriozno: iako predikata nema u subjektu, ipak slijedi iz štoštva subjekta. Ali kako? *Critica*, Herder 1937, str. 53—54. J. B. LÖTZ misli da su vlastitosti bića u biću *virtualno* i da se iz njega izvode kao s njime identične, a u katalogu transcendentalnih relacija uopće nema da su vlastitosti relacije. *Ontologia*, Herder 1963, str. 74. i 326. Tek E. CORETH prema »trećem«, dakako nesvjesno, ustanovljuje da je biće istinito. Biće je istinito ako je spoznatljivo, a spoznatljivo je ako o svemu što »jest« niogu postaviti pitanje: što je? *Metaphysik*, str. 405—406. Inače za sintetičke sudove općenito, pa, prema tome, i za ovaj, kaže da ga spoznajemo kontempliranjem bitnih odnosa između subjekta i predikata, str. 65—66.

Kanta dokazuje razjašnjenjem naravi sintetičkih sudova a priori i jednostavnom refleksijom o spoznajnom doživljaju.¹⁶

Kant ima i po treći put pravo

Kant u sintetičkim sudovima a priori ne vidi između subjekta i predikata odnošaj *identiteta*, kao što već rekosmo: »U sintetičkim sudovima ja treba da izađem iz danog pojma, da bih u odnošaju s njim promatrao nešto što je sasvim drukčije on onoga što se u njemu zamišljalo pa prema tome taj *odnošaj nipošto nije odnos istovjetnosti* Ta neistovjetnost subjekta s predikatom prema Kantu temelji razliku između analitičkih i sintetičkih apriornih sudova: »Analitički sudovi su oni sudovi u kojima se veza predikata sa subjektom zamišlja na temelju istovjetnosti, a oni sudovi u kojima se ta veza zamišlja *bez istovjetnosti* treba da se zovu sintetičkim sudovima.«¹⁷

U sintetičkim sudovima *formalnog* identiteta između subjekta i predikata uistinu nema. I baš se time razlikuju od analitičkih sudova, u kojima se predikat *formalno* poklapa sa subjektom, čiji je formalni dio sadržaja ili sav formalni sadržaj. Pod tim vidom Kant ima pravo.

Međutim, ako u tim sudovima nema *formalnog* identiteta, ne znači da nema nikakva identiteta. Uz formalni Identitet postoji i *stvarni* (secundum rem) identitet pa se u sudu tvrdi ovaj, a ne onaj i sud ima smisao: Isti je subjekt, koji ima formu subjekta i formu predikata. U sintetičkim sudovima a posteriori tjerani iskustvom neprestano stvaramo takve sudove. Kada npr. kažemo da ovaj ili onaj čovjek trči, tada jamačno ne vezemo predikat sa subjektom na temelju formalne istovjetnosti (čovjek — trčanje) nego na temelju istog subjekta, koji je čovjek i koji trči.

U sintetičkim sudovima a priori činimo isto, samo što to ne radimo na temelju neposrednog iskustva, nego na temelju promatranja subjekta i »onog trećeg«, pri čemu otkrivamo da je isti nosilac jednog apsolutnog sadržaja i jednog transcendentalnog odnošaja, pa to iskazujemo sudom u kojem je isti subjekt i apsolutnog sadržaja i transcendentalnog odnošaja.

Stoga se sintetički sudovi a priori u konkretnosti razumijevaju ovako:

Sintetički sud: *biće je istinito* (verum) znači: isti je subjekt, koji je i biće i istinit.¹⁸

Refleksiju o spoznajnom doživljaju, dajući prvotnom umskom uvidu u istinu »konceptualnu strukturaciju« iznio je kod nas J. ČURIĆ SJ, »Connaturalitas« — Strukturalna srodnost svijesti i stvarnosti prema nauci Tome Akvinskog, u *Zbornik sv. Tome Akvinskog (1274—1974)*, Zagreb 1974, str. 51—52.

¹⁶ K. č. u., B 194 (163).

¹⁷ K. č. u., B 10 (45).

¹⁸ Usp. S. THOMAS, *Summa th.* I, q. 5, a. 1.

Sintetički sud: $7 + 5 = 12$ znači: isti su subjekti spajanja (koji se spajaju) i koji imaju odnošaj dijelova prema cjelini 12.

Sintetički sud: *pravac je najkraća crta između dvije točke* znači: isti su subjekt, koji je pravac i koji je najkraća crta.

I budući da je subjekt isti *snagom svog apsolutnog sadržaja*, on je *nužno* isti u svim tim sudovima.

Da tko ne bi pomislio da se sintetički sudovi, tako prikazani, transponiraju u *apsolutne analitičke sudove*, veoma naglašavamo da je u analitičkim sudovima subjekt *formaliter* identičan s apsolutnim predikatom, a u sintetičkim samo *materialiter* s relativnim predikatom, iako snagom svoga vlastitog apsolutnog sadržaja. To je logička fotografija tomističke teze da je odnošaj kao odnošaj različit od fundamenta odnošaja (u transcendentnim odnošajima *formaliter*, u predikamentalnim *stvarno*). Istitost bića nije *formalno* isto što i bićevitost u odnosu prema razumu, kao što ni u predikamentalnim odnosima »sličnost Sokrata nije sama njegova bjelina ukoliko se odnosi na bjelinu Platonovu, nego je stvar koja pridolazi Sokratovoj bjelini.«* Na taj način možemo tvrditi da se u sintetičkim sudovima subjektu pridijeva nešto *formalno novo* (tj. nešto relativno). I u tom su smislu sintetički i asektivni. U njima apsolutni subjekt *postizava* relativni predikat, ili: apsolutni se i relativni predikat *sintetiziraju* u istom apsolutnom subjektu.

No iako transcendentni relativni sudovi nisu *apsolutni* analitički sudovi, ne znači da ne mogu biti *relativni analitički* sudovi.

Pod tim mislim na razliku između *iskustvenih* relativnih sudova (npr. Sokrat je sličan Platonu po bjelini, koju kao činjenicu mogu spoznati samo iz iskustva o boji Sokrata i Platona) i *apriornih* relativnih sudova (npr. biće je istinito — verum, što spozajem na temelju uvida u pojam bića s obzirom na razum).

Stoga mislim da »sintetičkim sudovima a priori« pod tim vidom bolje odgovara naziv *analitički relativni sudovi*. Tako bi, prema ovome, svi apriorni sudovi bili analitički, ali bi se dijelili u apsolutne analitičke sudove i u relativne analitičke sudove.

Budući da se naziv »sintetički« temelji na tome kako se u apriornim sudovima relativni pojam odnosi prema apsolutnom sadržaju subjekta, tj. pridolazno, što je zbilja drugotna stvar u pojavi tih sudova, mislim da je prirodnije ako ih nazivamo *transcendentnim relativnim sudovima*, tj. po onome što oni jesu. No o imenima kao ni o ukusima nije uputno raspravljati.

Kant ima i po četvrti put pravo

Prema Kantu sintetički sudovi proširuju našu metafizičku spoznaju. Analitički temeljni stavovi su, doduše, vrlo važni, ali samo da bi se došlo

Vidi V. REMER SJ, *Ontologia sea Metaphysica generalis*, Roma 1921, str. 154—159.

do jasnoće pojmova i tako do sigurne i opširne sinteze. Sintetički su sudovi oni koji nas uvode u novi spoznajni posjed. Njima stječemo »novu tekovinu«.

I doista, ako s pojmom subjekta u sintetičkim sudovima nema pojma predikata, nego se taj pojam stječe operacijom suda ili, kako kaže sv. Toma, postizava i dohvaća (adsequitur) u sudu, tada je jasno da nas sintetički (asekutivni) sudovi uvode u nove spoznaje.

Ipak, upознавши dobro narav asekutivnih sudova, možemo reći o kakvoj se novoj spoznaji radi.

To su sudovi na temelju transcendentalnih odnošaja pa nas stoga uvode u spoznaju odnošaja ili novih subjekata transcendentalnih odnošaja.

Njima se, dakle:

1. uzdižemo u nadosjetni svijet (zakon uzročnosti, o kojem ćemo raspravljati na drugom mjestu);
2. otkrivamo vlastitosti bića općenito i partikularnih bića također;
3. dohvaćamo veze između mogućnosti i zbilje (potentia — actus);
4. saznajemo što Je zapravo narav ograničenih bića;
5. upućujemo se u bit pripadnih bića (accidens — substantia) itd.

Kao što su sintetički sudovi temelj proširenoj metafizici, tako se ona na temelju njih jedino može razraditi i razvijati, a to znači da nam oni danas rješavaju mnoge probleme u filozofiji i u teologiji. Nabrojimo neke!

Kažu: ništa se novo ne može naučavati (konzervativno orijentirani). Međutim, treba reći: danas se može i mora dosta nova naučavati u smislu *novih spoznatih odnošaja*, koje nismo mogli otkriti, jer nije bilo današnje stvarnosti, novih stvari, koje se stavljaju kao termini novih transcendentalnih odnosa apsolutnim nepromjenljivim sadržajima.

Kažu: ista se stvar može drukčije izreći, jer je stvar neiscrpiva. Međutim, treba reći: individuum je neiscrpivo, a ne bitnost stvari, koja se iscrpljuje apsolutnim bitnim pojmovima, no bitnost se stvari može izreći mnogim različitim transcendentalnim relativnim pojmovima. I dakako da mora biti naš interes, koji su ti relativni transcendentalni pojmovi za naš danas.

Kažu: od tradicije se ne smije odstupiti. Međutim, tradiciju treba staviti u odnos prema našem danas i ona će nam svojom biti odrediti naš danas. Biće stavljeno u odnos prema razumu Je *istinito*, a stavljeno u odnos prema volji, ono je *dobro*.

Kažu: tradiciju treba napustiti. Međutim, bez *nepromjenljive* tradicije nemamo novog, jer u transcendentalnim relacijama ono novo je na temelju apsolutne nepromjenljive biti.

Kažu: moguć je samo homogeni razvoj dogme. Međutim, treba reći: moguć je ne samo tautološki analitički razvoj dogme nego i transcendentalno relativni, u kojemu imamo pravu formalnu *novost*.

Kažu: samo ono što je formalno objavljeno može se definirati, a ne što je virtualno. Međutim, transcendentalni odnošaj ne pripada subjektu

virtualiter, nego formaliter, i to na temelju biti subjekta pa se stoga s tom biti objavljuje formalno implicate i transcendentalni odnošaj, iako kao drugi formalitet. Ne izgleda nemoguće da teze proširene dogmatike budu definirane, jer narav sintetičkih sudova kao transcendentalnih odnosa baca novo svjetlo u njezinu narav.

Kantovo samoponistenje

Sve što smo dosad rekli išlo je zapravo za tim da pokažemo kako se ono što je Kant rekao o sintetičkim sudovima na njima ostvaruje u svjetlu transcendentalnih odnošaja pa da nije potrebno pribjegavati nekom subjektivnom mediju da bismo ih mogli razumjeti.

Kant je, međutim, pribjegao tom subjektivnom (transcendentalnom) mediju da bi njime razjasnio *moгуćnost* sintetičkih sudova, smatrajući to razjašnjenje najvažnijim poslom u svojoj transcendentalnoj logici, dapače jedinim poslom.³

Kako su, dakle, sintetički sudovi a priori mogući?

Kant odgovara: »Sintetički sudovi a priori su mogući na taj način ako formalne uvjete opažanja a priori, (to jest, m. pr.) sintezu mašte i njeno nužno jedinstvo u jednoj transcendentalnoj apercepciji stavimo u odnošaj prema mogućem iskustvenom saznanju uopće pa kažemo: uvjeti *moгуćnosti iskustva* uopće jesu u isto vrijeme uvjeti *moгуćnosti predmeta iskustva*, i zbog toga imaju objektivnu vrijednost u jednom sintetičkom sudu a priori.«⁴

To je prema Kantu najviši princip svih sintetičkih sudova. Pogledajmo kratko, kako s njim stoji. On glasi:

Uvjeti moгуćnosti iskustva uopće = uvjeti moгуćnosti predmeta iskustva.

Kakav je to sud? Analitički ili sintetički?

Sintetički, jer predikat (*uvjeti moгуćnosti predmeta iskustva*) nije sadržan u subjektu (*uvjeti moгуćnosti iskustva uopće*). Kazano Kantovim jezikom: uvjeti *moгуćnosti predmeta iskustva* sasma su nešto drugo od uvjeta *moгуćnosti iskustva*. U prvom slučaju radi se o uvjetima u objektivnom redu, o predmetu. U drugom se radi o uvjetima u subjektivnom redu, o mašti i apercepciji.

Da bismo uz mogli saznati nužnu vezu predikata sa subjektom u tom sintetičkom sudu, treba nam treće kao medij toga saznanja. To Je Kantov nauk. I još je njegov nauk da je to »treće« mašta i apercepcija (sinteza mašte i jedinstvo apercepcije).

Ako sada taj nauk primijenimo na ovaj temeljni Kantov sintetički sud, tada dobivamo ovo: da spoznamo kako se predikat »uvjeti moгуćnosti *predmeta iskustva*« veže uz subjekt, uz »uvjete moгуćnosti *iskustva*

³» K. č. u., B 193 (162).

⁴» K. č. u., B 197 (165).

uopće«, to jest *uz sintezu mašte i jedinstvo apercepcije*, potrebna je sinteza mašte i jedinstvo apercepcije kao ono treće, u kojem jedino može da nastane sinteza ta dva pojma — i tako u beskraj.

Što to znači?

To znači da Kant svoj subjektivni način spoznavanja (rad mašte i apercepcije) ne može povezati s objektivnim svijetom izvan sebe, i to na temelju svoga vlastitog zahtjeva o »trećem«, o mediju sintetičkih sudova, kao jednom subjektivnom elementu, nego ga to subjektivno »treće«, radi kojeg je ostavio objektivni svijet, tjera natrag u subjektivitet, držeći ga u vječnom zarobljeništvu. Kant je zatočenik svog vlastitog iznašašća, onog »trećeg«, one sinteze mašte i onog jedinstva apercepcije.

Je li bio svjestan svoje neprilike? Po svoj prilici ne, kao što nije bio svjestan da je tom zgodom izričito srušio cijelo svoje misaono zdanje. Da je svjesno to učinio, sigurno bi odselio iz njega. Ali on svog zdanja nije nikad napustio.

Pa kako je tom zgodom razrušio cijelu svoju zgradu? To je lijepo vidljivo, a možda i jedino vidljivo, iz našeg shvaćanja sintetičkih sudova a priori.

Sluteći da mu u ovom *temeljn*om sintetičkom sudu ono »treće«, onaj medij sinteze subjekta i predikata, ne može biti mašta i apercepcija, ono »treće« je pronašao u *trećem elementu transcendentalne relacije*. I tako je sebe poništio a na izričit način potvrdio ono što smo mi ovdje rekli o sintetičkim (asekutivnim) sudovima a priori.

Kako, naime, Kant otkriva da se uz subjekt »uvjeti mogućnosti iskustva« ili uz sintezu mašte i jedinstvo apercepcije veže predikat »uvjeti mogućnosti predmeta iskustva«?

On to otkriva tako da »sinte/u mašte i njezino nužno jedinstvo u transcendentalnoj apercepciji (subjekt) stavlja u odnošaj (ili promatra s obzirom na) prema *mogućem iskustvenom saznanju uopće*«. Dakle, *moguće iskustveno saznanje uopće* je ono »treće« s čim uspoređena sinteza mašte i njeno jedinstvo u transcendentalnoj apercepciji Kantu očituje da su uvjeti *subjektivne* mogućnosti Iskustva sa strane mašte i apercepcije jednaki uvjetima *objektivne* mogućnosti predmeta Iskustva sa strane vanjskog svijeta.

To je Kantov finale, samoponištenje cijele njegove filozofije.

Već je s početka bilo indicija u njegovu temeljnom tekstu o sintetičkim sudovima, da Kant svoga otkrića sintetičkih sudova a priori nije dobro razumio. Tako npr. za neke sudove tvrdi da su analitički, iako su sigurno sintetički.

On piše: »Doduše, nekoliko temeljnih stavaka, koje geometri pretpostavljaju jesu stvarno analitički i temelje se na zakonu protuslovlja... kao na primjer, $a = a$, cjelina je jednaka samoj sebi, ili $(a + b) > a$, to jest cjelina je veća od svog dijela.«*

* K. č. u., B 17 (49).

Kant sudove: *cjelina je jednaka samoj sebi* i *cjelina je veća od svog dijela* proglašuje analitičkim, dok su oni u stvari sintetički sudovi a priori. I to čini ne usput, nego tamo gdje mu »sintetička narav« tih sudova pravi poteškoću pa mora opravdavati kako je moguće da takvi sudovi na tom mjestu budu analitički. Naime, Kant razvija tezu da se u svim teorijskim naukama uma sintetički sudovi a priori nalaze kao principi. Samo gornja dva su »analitička«, premda su principi u geometriji. Kako to protumačiti? To je moguće zato, jer »oni služe kao identični (analitički) stavci *samo radi veze u metodi*, a ne kao principi.«[^]

Kant se morao, dakle, sa sobom boriti dok je spomenute sudove proglasio analitičkim, i to proglašenje bilo je za nj neugodno. Bio bi sretan da je vidio da su to sintetički sudovi, kao što zapravo i jesu.

Pogledajmo!

$a = a$, *cjelina je jednaka (gleich) samoj sebi.*

Posve ispravno simbol $a = a$ Kant čita: *cjelina (a) je jednaka (=) samoj sebi (a).*

No zašto bi to bio analitički sud? Analitički bi sud glasio: *a je a*, *cjelina je cjelina*, a to je nešto drugo. Diskutabilni pak sud drukčije zvuči: *cjelina je jednaka samoj sebi*. U subjektu »*cjelina*« (a) toga suda nema predikata »*jednaka*«. Otkuda taj predikat? On se očituje ako subjekt »*cjelinu*« usporedimo s obzirom *na veličinu* kao na ono »*treće*« sa samom sobom, a to znači da se tu radi o sintetičkom, a ne analitičkom sudu.

Inače nam je drago da Kant u sudu $a = a$ subjekt ne gleda u njegovoj apsolutnosti pa ne kaže *cjelina (a) = cjelina (a)*, nego taj apsolutni subjekt gleda s obzirom na veličinu u uspoređenju sa samim sobom pa kaže: *cjelina uspoređena s obzirom na veličinu sa samom sobom jednaka je samoj sebi*. To je znak, da i mi u njegovim primjerima sintetičkih sudova ($7 + 5 = 12$, pravac je najkraća crta) imamo pravo tako shvaćati subjekte tih sudova kao što on ovdje shvaća subjekt u sudu $a = a$. U apriornim, naime, sudovima, bilo analitičkim (apsolutnim), bilo sintetičkim (relativnim), subjekt ne mijenja svoj Izgled na papiru:

- *cjelina je cjelina*. To je analitički (apsolutni) sud.
- *cjelina je jednaka samoj sebi*. To je sintetički (relativni) sud.

Ipak, razlika u smislu *Je tu*. U analitičkim sudovima subjekt se uzima *formaliter*, a u sintetičkim *materialiter* kao subjekt transcendentalnog odnošaja temeljena na formalnom sadržaju subjekta.

Tko odlučuje u kojem smislu treba u apriornim sudovima uzeti subjekt? Predikat! Ako je *predikat* apsolutan pojam, subjekt treba uzeti *formaliter*. Ako je *predikat* relativan pojam ili termin jedne relacije, subjekt treba uzeti *materialiter* sa snagom fundiranja transcendentalnog odnošaja njegovim formalnim (apsolutnim) sadržajem.

Na ist. mj.

S drugim Kantovim »analitičkim« sudom, koji je u stvari sintetičan, možemo brže svršiti:

$(a + b) > a$, to jest *cjelina je veća od svoga dijela*.

Biti veći od svoga dijela nema u apsolutnom pojmu cjeline. U pojmu cjeline je samo to da je cjelina (cjelina je cjelina), da ima dijelove, da je nešto sastavljeno od dijelova i možda još ponešto, ali da je veća od svojih dijelova, to se u pojmu cjeline kao takve ne nalazi. (Sad mi mučimo Kanta njegovim vlastitim oružjem!) Potrebno je usporediti subjekt, cjelinu s njezinim dijelom pod vidom »trećega«, to jest pod vidom veličine, da se otkrije kako je cjelina veća od svoga dijela, i to na temelju svog apsolutnog sadržaja kao cjeline, a to znači da se tu i opet radi o sintetičkom (asekutivnom ili relativnom) sudu a priori, a ne o analitičkom.

Zaključak

Kao što sam na početku obećao da ću se prema Kantu odnositi skolaistički, tako sam se u svim dijelovima ove radnje toga obećanja i pridržavao. Vjerujem da je mnogim čitateljima ova rasprava preteška, ali ih molim da shvate situaciju nas kršćana danas. Kada nam se odnosi tlo pod nogama jednim teškim filozofskim aparatom i profinjenim smislom za problematiku dubina čovjekove misli, kao što to čini Kant, kako ćemo se drugačije braniti, kako se uzdržati na nogama ako takvom ne odgovorimo bar donekle jednakim načinom? Danas svi »jaučemo« otkud toliko lutanje u tumačenju vjere. Radi toga našeg »danas«, takvog kakav je, da ga shvatimo i da ga pokušamo rasteretiti, napisana je ova rasprava. Težina razumijevanja njezina teksta nametnuta joj je težinom kojom je taj naš »danas« opterećen. Ako se nitko ne usudi tu težinu s njega skidati, kako ćemo danas doživjeti olakšanje? I ako čitatelji ne mogu pregorjeti nešto materijalnih dobara, koje dadnu za časopis u kojem se takvo što tiska, jer to ne razumiju, kako ćemo naprijed u razvedravanju ove naše kupole pod kojom živimo danas I ovdje?

Na kraju nekoliko dojmova o Kantu!

Čitajući ga, nisam se mogao oteti dojmu da ni on sam čvrsto ne vjeruje u svoju misaonu zgradu, ali da se upravo sifozovski trudi da joj dade konzistenciju. Prema »dogmaticima«, protiv kojih piše, ponio se po mom mišljenju prilično zajedljivo. Poričući Im mogućnost proširujućih dedukcija, kojima se oni neprestano bave, na fin Ih je način okrstio »bezveznjacima« i »šupljim misliocima«. Poričući mogućnost uspona u nadosjetni svijet, ubio je simbol tako drag Platonu I Augustinu. I uopće, unio je u kristalnu mediteransku misao maglu, u kojoj je sam živio. Ali ta magla pridonosi pročišćavanju mediteranske misli, da postigne domet do kojeg bi po sebi teško stigla.

TRANSCENDENTALE BEZIEHUNG — FUNDAMENT EINER ERWEITERTEN METAPHYSIK

Zusammenfassung

Das Fundament der »Kritik der reinen Vernunft« machen die sog. Synthetischen Urteile a priori aus. Kant hat sie als »eigentliche Aufgabe seiner Philosophie« bezeichnet. Gerade diese Urteile stellen den Gegenstand der vorliegenden Untersuchung dar, u. z. wie sie von Kant und den Scholastikern verstanden werden, um dann eine neue Auffassung zu bringen.

Von den scholastischen Auffassungen werden die Meinungen folgender Autoren zitiert: C. Nink SJ, S. Zimmermann, J. Maréchal SJ, J. B. Lötze SJ und E. Coreth SJ. Diese scholastischen Meinungen werden durch eine Verschiedenheit charakterisiert die vom Zuschreiben der analytischen Natur solchen synthetischen Urteile a priori bis zur Forderung der Überwindung der rein logischen Richtigkeit in diesen Urteilen reicht.

Der Autor schlägt seinen eigenen Weg ein und kommt zum Ergebnis dass die synthetischen Urteile a priori nichts anderes sind als transzendental relative Urteile a priori, in welchen das Verhältnis des absoluten Subjekts zu irgendeinem Objekt (Korrelativ, Termin) auf Grund des absoluten ontischen Inhalts des Subjekts ausgesagt wird.

Diese Voraussetzung verifiziert sich auf allen Beispielen, die von Kant angeführt werden als synthetische Urteile a priori. Sie entspricht allen Eigenschaften dieser Urteile, u. z. **1.** in den synthetischen Urteilen a priori wird das Prädikat nicht im Begriff des Subjekts enthalten, **2.** synthetische Urteile a priori entstehen auf Grund einer Synthesis, bei der man aus dem Subjekt herauskommen muss, **3.** in diesen Urteilen wird die Verbindung zwischen A und B ohne Identität gedacht, **4.** sie erweitern unsere Erkenntnis.

Dieselbe Voraussetzung verifiziert sich auch im Kants höchsten Prinzip aller synthetischen Urteile a priori: Die Möglichkeitsbedingungen der Erfahrung überhaupt sind auch Möglichkeitsbedingungen des Gegenstands der Erfahrung. Kant selber bestätigt das implizit.